

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за доцент

по 8.2. Изобразително изкуство „Ново българско изкуство (1878-1960)“ за нуждите на катедра „Изкуствознание“ при НХА

На обявения в ДВ бр. 51/24.10.2015 г. конкурс по 8.2. Изобразително изкуство „Ново българско изкуство (1878-1960)“ за нуждите на катедра „Изкуствознание“ при НХА са се явили двама кандидати: ст. преп. д-р Бойка Спасова Донева и д-р Юлиан Божидаров Райчев.

Бойка Донева е завършила специалност „Изкуствознание“ в НХА през 1993 г. От 1994 до 1997 г. е хоноруван преподавател по история на изкуството в ЦИУРК, СУ „Св. Климент Охридски“. През 1994 г. е хоноруван преподавател по история на изкуството в ЮЗУ, Благоевград. От 1995 до 1998 г. е хоноруван преподавател по история на изкуството в Свободна академия за изобразително изкуство „Жул Паскин“, София. От 1996 г. е преподавател по история на изкуството към катедра „Изкуствознание“ в НХА. От 1999 г. е старши преподавател към същата катедра. От 2004 г. е хоноруван преподавател по история на изкуството в НБУ. Доктор от 2008 г.

Професионалните интереси на Бойка Донева гравитират към сферата на общата история на изкуството, на новото и съвременното българско изкуство, на съвременната скулптура и на методологията на изкуствознанието. Във всички споменати области тя има било публикации, било участия в кураторски проекти, било учебни програми и учебници. Лекционните курсове, които води в НХА обхващат твърде широк диапазон – от Древния Изток и Античността до модерното изкуство и новото българско изкуство. Същевременно д-р Донева води и твърде важните за изкуствоведите курсове по „Въведение в изкуствознанието“ и „Описание и анализ на паметниците на изкуството“.

За конкурса д-р Донева представя хабилитационен труд, озаглавен „Българската критика и интерпретацията на националната традиция в изобразителното изкуство през 60-те години на XX век“ (С., 2015), както и серия публикации в научни издания, учебници и учебно помагало.

1. Монографичният труд, посветен на родната художествена критика от 60-те г. акцентира и фокусира вниманието върху обзора и анализа на критическата продукция през посочения период през призмата на въпросите, свързани с националното

своеобразие на българското изкуство. Така поставен, проблемът предполага синхронно разглеждане, от една страна, на представителна извадка от важни текстове и, от друга, в по-малка степен, на определени тенденции и насоки (предимно в живописата), които се явяват отправна точка за наблюденията и изводите на критиците. Подобен аналитичен дискурс, който преодолява относителната едностранчивост на традиционните подходи, дава много повече възможности за научно обосновани и аргументирани изводи относно начините и формите, в пределите на които се решават проблемите за националното своеобразие на нашето изкуство през 60-те г. Това предполага и своеобразен „стереопоглед”, представляващ истинско предизвикателство към всеки изследовател. Бойка Донева се е справила много успешно с тази нелека задача. Не на последно място това се дължи и на обстоятелството, че книгата е резултат на дългогодишните интереси и детайлни проучвания на авторката на изкуството през 60те г. и се явява закономерна последица от нейните основни научни занимания до момента.

Трябва да се отбележи, че до днес художествената критика от визирания период не е била обект на професионално специализирано проучване. Дори единството това обстоятелство е достатъчно за да се оцени по достойнство и да се подчертае приносния момент на труда на д-р Донева. Тук се съдържат много възможности – по-обективна и пълноценна оценка на периода, изследване на „метаравнище” на сложните и нееднозначни процеси в пластичните изкуства в България. Анализаторът е заставен, един път, да се движи, така да се каже, по следите на събитията и втори път да помни за съответния отстъп във времето, което ни разделя от художествените явления, случили се преди половин век. Това означава, че Бойка Донева би следвало непрестанно да държи сметка за своеобразната „двойна оптика” на анализа, разположен между отразените в самата критика от периода наблюдения, оценки и констатации и изследователската позиция на днешния изкуствовед, който следва да има пред вид не само най-новите достижения на хуманитаристиката, но и необходимостта от формулирането на обективни оценки, освободени от текущата конюнктура на времето.

Трябва веднага да добавим, че тя се е справила с тази трудна задача по един великолепен начин. Изследването ѝ показва нагледно и убедително реалната сложност и амбивалентност на съдбовния и, защо не, понякога почти болезнено остър въпрос, свързан с националното своеобразие на българското изкуство, който, от камбанарията на днешния ден вече като че ли губи всякаква актуалност и се явява нерелевантен, но за 60-те г. все още има важно значение. Освен това изследването се отличава и с още едно много важно качество. Авторката нагледно демонстрира, че не е нито изцяло погълната

и намираща се в плен на текстовете от периода, нито пък се изкушава да демонстрира със задна дата, както правят понякога по-неопитни пишещи, високомерна ирония и сарказъм или немотивирано отрицание и нихилизъм. Анализите и оценките ѝ са премерени, добре балансирани и подкрепени от доказателствен материал, което ги лишава от произвол и умозрителност.

В текста са отбелязани различните степени на изследване на критиката и на изкуството като цяло. Някои въпроси са относително по-добре проучени, други – почти напълно игнорирани. В този смисъл трудът не само частично „намества” някои известни постановки, но едновременно коригира и съществено допълва други, които по различни причини са останали неразработени или почти незасегнати досега.

Идеята за „национален стил” пронизва всички основни етапи в развитието на новото и най-новото българско изобразително изкуство от Освобождението (1878) до 60-те години на XX в. Това по начало е характерно за онези национални художествени школи, чиито пътища на развитие не преминават по стандартните закономерности на художествените процеси в западна Европа, които, така или иначе, винаги са служили и в България, както и в някои други страни от балканския регион като своеобразен ориентир и модел за „обновяване”. Към казаното се прибавят твърде своеобразните обстоятелства и фактори от ерата на социализма с всички вътрешни движения и нюанси на преходите от 50-те към 60-те г., от 60-те към 70-те и т.н. Така, в специфичните условия на относително отслабване на „хvatката” на класическия соцреализъм през 60-те г. въпросът регенерира отново, при това в особена светлина, което е добре показано в книгата.

Определянето на хронологичната рамка между 1956 и 1970 г. е приемлива, тъй като, освен че се съобразява с негласната периодизация на нашето изкуство по десетилетия, както самата авторка отбелязва, държи сметка и за някои вътрешни, иманентни закономерности в развитието на българската живопис.

Съпоставката на това как въпросите на художественото наследство се решават през 50-те и съответно какво се променя през 60-те г. през призмата на критиката са твърде показателни. Докато през 50-те г., особено в началото, е налице определена негация спрямо наследството (пролетарски интернационализъм, ориентиране към съветското изкуство, по същество към академизма, който по условие, така да се каже, е транснационален), то през 60-те, вследствие на процесите на „размразяване”, погледите започват да се обръщат към средновековното изкуство и към фолклора, т.е. към онези единствено възможни и легитимни източници на „обновяване”, които са в арсенала на

националните традиции, но в същото време, парадоксално, по определени формални признаци, и типологично сходни с някои достижения на модерната живопис.

В труда е отчетено, разбира се, силното влияние на съветската художествена критика през 50-те. Тук има един твърд идиоматичен постулат, който гласи, че тогава, т.е. в ерата на класическия соцреализъм, е налице константно изоставане на изкуството от живота и съответно на критиката – от изкуството. Този постулат предизвиква непрестанни заклинания, инвективи и прескрипции как да се ликвидира това изоставане.

През 60-те г. кавалетното изкуство, и по-специално кавалетната живопис е в центъра на дебатите. Текущата литература вече разглежда проблемите за наследството и за националното своеобразие на нашето изкуство в по-широк контекст. Отново под влияние на съветската критика се дебатира въпросите на стила на социалистическото изкуство. Интересно е да се проследят частичните трансформации в схващанията за същината на соцреализма. През 60-те г. се набелязват контурите на едно нова идеологическа и теоретична постановка – започва да се говори за социалистическия реализъм като единство на метода и в същото време многообразие на почерците.

Новите насоки и тенденции в нашата живопис, свързани с повишаване на степента на условност, на декоративност и на стилизация, са своеобразни маркери и в същото време знаци, свидетелстващи за по-активно приобщаване на наследството в съвременното изкуство. Не случайно през този период се наблюдава известно „разтваряне” на рамките на „чистата” живопис по посока към заемки от текстила, везбата, иконата, дърворезбата, керамиката, както и, разбира се, по-голямо внимание именно към тези видове и форми на пластически изкуства.

Отношението към Средновековието е двойствено. От една страна, поради своята обвързаност с религиозната тематика, средновековното изкуство не може да бъде прието безрезервно. От друга страна обаче, то е част от родното наследство и освен това предоставя нагледни изобразителни и пластически възможни решения, които са в унисон със стремежа към обновяване и преодоляване на догмите на класическия соцреализъм. Това е единствената възможност за легитимиране на тази част от нашето художествено наследство в очите на блюстителите на идеологическата чистота.

Всички тези особености са показани много добре в текста на д-р Донева. Както беше вече споменато, в труда ѝ националната традиция се изследва и в контекста на основните проблеми, дискутирани в критиката и същевременно паралелно с

тенденциите и насоките на самото изкуство. Художествено наследство се дебатира във връзка с проблемите на народността, на връзките с корените, но заедно с това – и в опозиция, понякога, на съвременните насоки и тенденции. През 70-те г. антиномията „съвременно – родно” е доста релефно очертана и предизвиква определени дебати и противоречиви възгледи в критиката.

2. Научни публикации, реализирани през периода от 2008 до 2015г., т.е. след придобиването на образователната и научна степен „Доктор”. Те, от своя страна се подразделят на:

а) публикации, отнасящи се до основния за авторката изследователски период от 60-те – 80-те г. на ХХ в. Тук се открояват следните студии, които се вземат пред вид в настоящата рецензия: „Някои иконографски проблеми на българската живопис през 60-те години на ХХ век.” – Проблеми на изкуството, 2008/2; „Някои стилистически проблеми на българската живопис през 60-те години на ХХ век”. – Годишник на специалност „Изкуствознание” в НХА, С., 2010; Методи на самоидентификация в съвременната българска живопис (60-те – 80-те години на ХХ век). – Изкуство и критика, 2010/1; „Новите” в художествената критика. – Проблеми на изкуството, 2011/4.

б) публикации, имащи отношение към музея и сбирките на НХА. Тук можем да посочим следната публикация, отчетена в рецензията: „Музейна сбирка на НХА. Колекция „Живопис” (1896-1940), С., 2014.

в) публикации за издания на СБХ с обобщаващ характер, отнасящи се до специфичните особености на отделни видове изкуства. Тук се имат пред вид: „60-те години на ХХ век”. – 120 години българско изкуство. 1892-2012. Съюзи, дружества, групи, С., 2012; „Приложната графика в България (1896-2010)”. – 120 години българско изкуство (под печат).

Общ знаменател на всички тези трудове е умението и способността на авторката да проведе ясна и убедителна систематизация на твърде разнородния материал, да открие главното от второстепенното, мотивирано и логично да съчетае общите проблеми, открояването на насоките и тенденциите с конкретните примери и анализи. Така, тя работи еднакво успешно и на „макро-”, и на „микро-”, равнище. В своите изследвания Донева демонстрира овладяване и успешно практическо прилагане на най-добрите традиции на академичното изкуствознание. Намирам, че тези нейни изследователски качества са от особено значение и от несъмнена полза за студентите, на които преподава.

3. Учебници и учебно помагало. Тук в съавторство с Огнян Занков, Бисер Дамянов и Олга Христова са публикувани учебници по изобразително изкуство за 5,6,7 и 8 клас (издателство „Анубис”, съответно 2006, 2007, 2008 и 2009 г. Учебното помагало е за цялата история на изкуството.

Само на пръв поглед изглежда, че писането на учебници не представлява особен проблем. Всъщност обаче тук се изискват много качества и специфични подходи, които далеч не всеки учен притежава – отлично познаване на материала и на литературата, умение да се открие най-значимото, да се поднесе убедително и в достъпна форма без да се жертва сложността на художествения материал и на интересната проблематика, която е следствие от неговата интерпретация за целите на учебния процес. Всички тези качества Бойка Донева притежава в пълна степен.

Д-р Донева има също така и редица участия в научни конференции в България и в чужбина (Иstanbul, Краков), няколко реализирани кураторски проекти, които са подробно описани в документацията по конкурса. Тя има 6 докторанти и 4 дипломанти. Освен това взема участие в редкологии и при научни редакции на различни по естественото си специализирани текстове.

Бих искал да отбележа и личните си впечатления от нейната работа в катедрата. Тя е изключително добросъвестна и прецизна в работата си, коректна и добронамерена в отношенията както със своите колеги, така и със студентите. Всичко това я прави трудно заменима в състава и екипа на катедра „Изкуствознание”.

Юлиан Райчев е завършил магистърска степен по изкуствознание през 2008 г. През 2014 г. му е присъдена образователната и научна степен „Доктор”. От 2012 г. до днес работи като уредник в НХГ. През периода 2009-2012 г. е хоноруван преподавател във Факултет по изобразително изкуство в ЮЗУ, Благоевград по визуална култура на Ренесанса и барока (2010/2011 и 2011/2012). Куратор е на няколко проекта за изложби. Има и участия в конференции, които са отбелязани в материалите по конкурса.

Документацията, представена от д-р Райчев за настоящия конкурс, не е съобразена със стандартните изисквания и твърде много затруднява рецензента при общата му оценка. Той е приложил „Списък на творчески изяви и публикации и други форми на художествена или научна проява след защита на дисертационен труд (задочна докторантура) в НХА на 07.03.2014 г.”, в който кураторските проекти, публикациите, участията в конференции и т.н. са представени смесено и разбъркано като тип и хронология. Освен това в документите, кой знае защо, е включен и списък на публикациите към доктората, нещо което не е редно, тъй като по начало докторатът

в случая не следва да бъде предмет на обсъждане. За някои материали, например „Le renouveau du l'art du vitrail en Suisse au cour du XXe siècle...” не са представени данни къде и кога са се появили на бял свят, дали изобщо са публикувани и т.н. Има и доста други несъобразности, чието изброяване би отнело излишно много място.

От всички документи и материали, представени от Райчев, под внимание, и то с определени уговорки, може да се вземе единствено материалът за българския витраж в книгата „120 години българско изкуство. Приложни, декоративни и монументални изкуства”, С., 2014, с. 243-254. Става дума за обзорен текст, написан в съавторство с Гена Живкова-Чолакова, посветен на определен вид изкуство. Но това далеч не е достатъчно за целите и характера на настоящия конкурс.

Пред вид всичко казано до тук става ясно, че градацията на конкретните преценки относно качествата и достойнствата на двамата кандидати не представлява особена трудност. Везните се наклонят рязко в полза на кандидатурата на ст. преп. д-р Бойка Донева и то по следните причини:

1. Предметът на научните интереси и занимания на ст. преп. д-р Бойка Донева е несравнено по-широкообхватен и в много по-пълна степен отговаря на темата на обявения конкурс, отколкото сравнително ограничения кръг от интереси на д-р Юлиан Райчев, който се простира в сферата на витража. С оглед на формулировката на темата на конкурса е очевидно, че Бойка Донева изпълнява изцяло изискванията на конкурса.

2. Дълбочината и професионализма на разработената проблематика на двамата кандидати са на различно равнище. И като количество, и като качество, представените от ст. преп. д-р Донева трудове превъзхождат в пъти публикациите на д-р Райчев.

3. Д-р Донева, както вече беше споменато, от години работи в катедра „Изкуствознание” и има впечатляващ преподавателски стаж и завиден педагогически опит. Педагогическият стаж на Райчев е в пъти по-малък от нейния.

Всички тези съображения ми дават основание с пълна убеденост да пледирам пред Научното жури, определено за конкурса, да присъди по достойнство званието „Доцент” на Бойка Спасова Донева.

30. 04. 2016 г.

проф. д. изк. Чавдар Попов: /П/